

Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

Серія: Педагогіка і психологія

№ 69 • 2022 р.

Вінниця

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія
№ 69 • 2022 р.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського від 18 травня 2022 р. (протокол № 13)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

- Коломієць А. М.** – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, проректор з наукової роботи; доктор педагогічних наук, професор (головний редактор).
- Шахов В. І.** – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доктор педагогічних наук, професор (відповідальний редактор).
- Акімова О. В.** – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доктор педагогічних наук, професор (заступник відповідального редактора).
- Галузяк В. М.** – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доктор педагогічних наук, професор (відповідальний секретар).
- Лазаренко Н. І.** – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, ректор; доктор педагогічних наук, професор.
- Гуревич Р. С.** – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, директор Навчально-наукового інституту педагогіки, психології і підготовки фахівців вищої кваліфікації; доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України.
- Мазур Пьотр** – Вища Державна Професійна Школа м. Хелм, доктор габілітований, професор (Польща).
- Паламарчук О. М.** – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доктор психологічних наук, професор.
- Гурал-Пулрале Йоланта** – Старопольська школа вища в м. Кельце, доктор габілітований, професор надзвичайний (Польща).
- Шурек-Борута Аліна** – Університет Шльонський у Катовіце, доктор габілітований, професор (Польща).
- Бохенська-Влостовська Катажина** – Pedagogium – Вища школа соціальних наук у Варшаві, ректор (Польща).
- Громов Є. В.** – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доктор педагогічних наук, доцент.
- Коломієць Д. І.** – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, кандидат педагогічних наук, доцент.
- Ляц О. П.** – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доктор психологічних наук, доцент.
- Чухрій І. В.** – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доктор психологічних наук, доцент.

Літературний редактор: В.В. Богатько

Комп'ютерна верстка: Н.Р. Опущко

Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. – 2022. – Випуск 69. – 128 с.

У збірнику вміщені наукові статті з актуальних проблем сучасної педагогіки та психології, в яких розкриваються питання дидактики, теорії і методики виховання, професійної освіти, соціальної педагогіки, порівняльної педагогіки, історії педагогіки, педагогічної психології.

*Свідоцтво про реєстрацію КВ № 8412 видане Міністерством юстиції України 06.02.2004 р.
Збірник є науковим фаховим виданням категорії «Б» зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» (затверджено наказом МОН України № 1643 від 28.12.2019 р.)*

DOI 10.31652/2415-7872-2022-69-1-128

ББК 74.00+88.40+88.840

Н 34

ISSN 2415-7872

© Автори статей, 2022

ЗМІСТ

ДИДАКТИКА

Роман Гуревич, Майя Кадемія, Надія Опущко. ДУАЛЬНА ОСВІТА В НІМЕЧЧИНІ: ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ, МОЖЛИВОСТІ.....	7
Олена Кочубей. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ.....	11
Інна Лукіяничук. ІНФОРМАЦІЙНІ ТА КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	18
Маріанна Марусинець, Тетяна Бондаренко. БЛІНГВІЗМ В ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ.....	26
Ольга Осередчук. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСТВА ВИКЛАДАЧІВ І СТУДЕНТІВ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ЯКІСНОГО МОНИТОРИНГУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	31
Ірина Хом'юк, Світлана Кирилащук, Віктор Хом'юк. ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ У ТЕХНІЧНИХ ЗВО.....	38

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Ольга Акімова, Микита Сапогов, Алла Мельник. КАТЕГОРІЯ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧА В КОНТЕКСТІ РІЗНИХ ОСВІТНІХ ПАРАДИГМ.....	45
Олена Джеджула. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ У КОНТЕКСТІ ГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	52
Наталія Душечкіна. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРОФЕСІОНАЛА.....	57
Алла Коломієць, Олеся Жовнич, Тарас Коломієць. ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ.....	63
Ганна Красильникова, Сергій Красильников. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПРОФОРІЕНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З АБІТУРІЄНТАМИ ЗВО.....	73
Світлана Совгіра, Оксана Браславська. ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ФАХІВЦЯ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....	79
Василь Хрик. ФУНКЦІЇ ТА ВИДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА.....	87

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Віра Штифурак, Володимир Штифурак. ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВИМІРІ ПРЕВЕНТИВНИХ СТРАТЕГІЙ.....	94
--	----

ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Дмитро Коломієць, Олена Швець, Оксана Маруцак, Тетяна Козак. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ДИЗАЙНУ: АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ.....	100
---	-----

ПСИХОЛОГІЯ

Василь Галузяк. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ.....	107
Володимир Шахов, Владислав Шахов. АГРЕСІЯ ЯК ДЕФОРМАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ПЕДАГОГА НА ЕТАПІ ПЕРВИННОЇ АДАПТАЦІЇ.....	121

УДК 378.018.8:316.476-057.86]:[37.013:574]

DOI 10.31652/2415-7872-2022-69-79-86

СВІТЛАНА СОВГІРА

orcid.org/0000-0002-8742-7773

sovgirasvitlana@gmail.com

професор, доктор педагогічних наук, кафедра хімії,
екології та методики їх навчання,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
вул. Садова, 2, м. Умань

ОКСАНА БРАСЛАВСЬКА

orcid.org/0000-0003-0852-686X

oksana.braslavska@udpu.edu.ua

професор, доктор педагогічних наук, завідувач
кафедри географії та методики її навчання,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ФАХІВЦЯ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито проблему формування конкурентоспроможного фахівця у процесі професійно-екологічної освіти. Визначено зміст, технології та умови діяльності сучасного фахівця, які визначаються конкретними соціальними умовами, пріоритетними цінностями, ідеологією конкретного суспільства, його соціокультурного простору. Розкрито характерні особливості професійної діяльності фахівця. Подано визначення конкурентоспроможного фахівця. Висвітлено основні погляди на проблему конкурентоспроможності випускника закладу професійної освіти. Узгоджено поняття «конкурентоспроможність» із «професійною компетентністю». Розкрито оцінні аспекти підготовки конкурентоспроможного фахівця. Доведено, що ці аспекти стосуються підготовки конкурентоспроможного фахівця за умов професійно-екологічної освіти. Розкрито значимість екологічної освіти та проблеми професійно-екологічної освіти у процесі підготовки фахівця-еколога.

Ключові слова: формування, конкурентоспроможний, фахівець, підготовка, професійно-екологічна освіта, кваліфікація, роботодавець, професійна компетентність.

SVITLANA SOVHIRA

Professor, Doctor of Pedagogy Sciences, Department of
Chemistry, Ecology and Their Teaching Methods, Pavlo
Tychyna Uman State Pedagogical University,
Sadova str., 2, Uman

OXSANA BRASLAVSKA

professor, doctor of pedagogical sciences, head of the
department of geography and methods of teaching
Pavlo Tychyna Uman state pedagogical university,
Sadova str., 2, Uman

FORMATION OF A COMPETITIVE SPECIALIST IN THE PROCESS OF VOCATIONAL AND ENVIRONMENTAL EDUCATION

The article reveals the problem of forming a competitive specialist in the process of vocational and environmental education. The content, technologies and conditions of activity of a modern specialist are determined, which are determined by specific social conditions, priority values, ideology of a particular society, its socio-cultural space. The characteristic features of the professional activity of the specialist are revealed. The definition of a competitive specialist as one who is able to achieve the goals in various rapidly changing educational situations, due to the mastery of methods of solving the highest class of professional problems. The main views on the problem of competitiveness of graduates of vocational education institutions are highlighted: the concept of competitiveness is applicable to graduates of vocational schools of all levels (primary, secondary, higher); the competitiveness of the graduate should be the main indicator of the success of his training; competitiveness as an integrated result of high-quality general and professional education. The concept of "competitiveness" is coordinated with "professional competence". It is established that professional competence should include the formation of professional knowledge and skills in combination with critical thinking, personal qualities of professionals, and the experience of its socialization in the learning process. Evaluative aspects of training a competitive specialist as a procedure that uses a system of methods to identify the state of the subject (specialist), to determine the parameters and criteria of personal and professional characteristics that meet the needs of society, various social groups, educational services and labor market. It is proved that these aspects relate to the training of a competitive specialist in terms of vocational and environmental education. The importance of ecological education and the problems of vocational and ecological education in the process of training an ecologist are revealed.

Key words: formation, competitive, specialist, training, vocational and environmental education, qualification, employer, professional competence.

Перетворення, які відбуваються в сучасному суспільстві, створили принципово нову ситуацію у галузі професійної освіти, що вимагає радикальних змін у системі підготовки кадрів різного рівня. Головне питання, яке стоїть сьогодні перед системою професійної підготовки, таке: як підготувати фахівців, здатних брати участь у виробництві продукції, конкурентоспроможній на світовому ринку. Це питання визначає і центральне завдання системи професійної безперервної освіти – підвищення якості підготовки фахівців у системі професійної освіти у напрямі формування конкурентоспроможного фахівця.

Сьогодні, коли головними ресурсами світової економіки стають освіта, інформація та знання, система освіти потенційно готова до того, щоб відповідати потребам держави та громадянського суспільства, запитам економіки та сфери права, потребам регіонів. Проте можна констатувати, що забезпечуючи загалом досить високий рівень професійної підготовки здобувачів, завдання формування їх конкурентоспроможності не увійшло до кола першочергових, вирішення яких забезпечує якість освіти. Про це свідчать як наукові дані (В. Андрущенко [1], С. Безвух [2], О. Біда [3], Т. Бреславець [7], В. Жигір [9], В. Ковальчук [10] та ін.), так і наявність на ринку праці фахівців-безробітних.

Віддаючи належне дослідженням, зазначимо, що питання формування конкурентоспроможної особистості фахівця в умовах професійно-екологічної освіти не були предметом спеціального педагогічного дослідження. Однак емпіричні дані та наукові публікації свідчать, що в даний час на виробництві та в організаціях все ще недостатньо суб'єктів «ринкової» поведінки, зберігаються несучасні підприємницькі тенденції, що гальмують розвиток. Існуюча соціально-культурна неоднорідність не сприяє створенню ринкової інфраструктури, позитивного конкурентного середовища, веде до протистояння та конфліктів, зокрема екологічних.

Метою статті є розкриття проблеми формування конкурентоспроможного фахівця у процесі професійно-екологічної освіти. У роботі застосовано метод аналізу філософської, економічної, психолого-педагогічної літератури; вивчення дисертаційних досліджень; метод узагальнення.

Існує чотири принципи світової системи освіти у XXI столітті, виділених експертами ЮНЕСКО – навчити жити, навчити знати, навчити робити, навчити жити разом. Саме включення цих принципів до сучасної системи екологічної освіти дозволить підготувати конкурентоспроможного фахівця – еколога-природокористувача.

З вищесказаного слідує, що сучасна екологічна освіта має бути націлена на майбутнє, спиратися на ідеї коеволюції природи та суспільства, сталого розвитку біосфери, має бути спрямована на подолання стереотипів, що склалися в суспільстві через формування духовно-моральної, екологічно грамотної особистості та створення умов для її розвитку, стати фактором соціальної стабільності.

Відповідно до державної програми розвитку освіти формується диференційована, багаторівнева система підготовки фахівців, яка представляє різні за характеристиками та обсягами освітні та професійні програми. В умовах ринкової економіки людина виступає активним суб'єктом ринку праці. Вона вільно розпоряджається своїм головним капіталом – кваліфікацією. Роботодавець, зацікавлений у збереженні кваліфікованого працівника, повинен подбати про можливості для його самореалізації, а також для його професійного та особистісного зростання.

Зрушення пріоритетів у застосуванні робочої сили спричинили структурну перебудову у системі професійної підготовки. Сьогодні, коли пропозиція робочої сили значно перевищує попит, лише конкурентоспроможний фахівець може гідно займати відповідну нішу. Кожному випускнику професійно-освітнього закладу потрібно не тільки вміти запропонувати себе на ринку праці, але й у будь-який період часу та ситуації оптимально, гнучко та ефективно вирішувати проблеми, зокрема екологічні.

Зміст та технологія діяльності сучасного фахівця значною мірою визначаються конкретними соціальними умовами, пріоритетними цінностями, ідеологією конкретного суспільства, його соціокультурного простору. Це відноситься й до професійної підготовки фахівців: зміни у ній зумовлені розвитком суспільства, науки, умов, у яких розвивається система освіти. Залежність однозначна і взаємна: змінюються ці умови – повинен змінюватися і характер діяльності фахівців – неминучі зміни у їхній професійній підготовці.

Для сучасної реальності, у якій людина здійснює професійну діяльність, характерні такі особливості: швидко змінюється соціальна ситуація професійної праці (у її економічних, політичних, екологічних, соціальних характеристиках); затребуваний індивідуально-творчий стиль діяльності фахівця у поєднанні з корпоративністю та розумінням ним професійних завдань, які вирішує підприємство в цілому; як з боку суспільства, так і конкретного роботодавця висувуються високі вимоги до особи фахівця щодо його конкурентоспроможності.

Все більш затребуваним стає поняття одухотворення праці, оскільки сьогодні не викликає сумнівів, що у професійній діяльності людини зливаються духовно-естетичні, раціонально-пізнавальні, ідейні та моральні засади розуміння та зміни світу. Безумовно, що їх перелік можна продовжити, проте названі є визначальними, що призводять до суперечностей у системі професійної підготовки фахівців (Н. Лакуша [11], І. Ліпич [12], Т. Пузир [13] та ін.).

Такий погляд на працю суттєво змінює ставлення до неї: праця перестає бути лише засобом матеріального благополуччя людини і розглядається також як необхідна умова її духовного буття, що сприяє розвитку її особистості, становленню духовно-моральних та розумових здібностей.

Аналіз літератури з проблеми підготовки кадрів та роботи з підвищення їх кваліфікації, вивчення потреб та вимог виробництва показують, що сьогодні стрижневим показником рівня

кваліфікації працюючого фахівця виступає його професійна конкурентоспроможність (С. Безвух [2], О. Біда [3], Л. Большак [5], Т. Бреславець [7]).

Вважаємо, що конкурентоспроможний фахівець – це фахівець, здатний досягати поставлених цілей у різних освітніх ситуаціях, що швидко змінюються, за рахунок володіння методами вирішення вищого класу професійних завдань.

Конкурентоспроможність фахівця асоціюється з успіхом як у професійній, так і в особистісній сферах. Головна психологічна умова успішної діяльності в будь-якій галузі – це впевненість у своїх силах.

До теперішнього часу у професійній педагогіці склалося три основні погляди на проблему конкурентоспроможності випускника закладу професійної освіти. Прихильники першої точки зору вважають, що поняття конкурентоспроможності застосовно до випускників професійних закладів усіх рівнів (початкового, середнього, вищого). На їхню думку, конкурентоспроможність може виявлятися лише у реальній професійній діяльності, а не навчальній та навчально-професійній. Тому у моделі змісту професійної освіти пріоритетними повинні бути загальноосвітня (загальнонаукова) підготовка та виховання особистісних якостей майбутнього фахівця (С. Безвух [2], Н. Семенюк [16]).

Представники другої точки зору вважають, що конкурентоспроможність випускника має бути основним показником успішності його підготовки. Звідси впливає пріоритетність змісту професійної підготовки (О. Біда [3], Л. Большак [5]).

Зазначені погляди носять фрагментарний характер, внаслідок чого неспроможні адекватно сприяти вирішенню завдання підготовки конкурентоспроможного випускника професійного закладу освіти.

Найбільш прийнятним є третій підхід, що передбачає розгляд конкурентоспроможності як інтегрованого результату якісної загальної та професійної освіти високої кваліфікації. Відсутність чи низький рівень кваліфікації не дозволить випускнику успішно зайти на ринок праці (Т. Бреславець [7], Т. Пузир [13] та ін.).

Незважаючи на те, що кожен ринок має свої унікальні особливості, є дещо спільне у тому, як здійснюється конкуренція на різних ринках. Цього достатньо, щоб виявити сутність конкуренції, яка може бути виражена єдиною аналітичною концепцією, що використовується для виявлення природи та оцінки інтенсивності конкуренції.

Відповідно до досліджень С. Безвух, стан конкуренції на певному ринку можна охарактеризувати п'яти конкурентними силами: суперництво серед конкуруючих продавців; конкуренція з боку товарів або послуг, що є їх заміниками; небезпека появи нових конкурентів; економічні можливості та торгівлі здібності постачальників; економічні можливості та торгівлі здібності покупців [2, с.8].

П'ять сил конкуренції визначають, зрештою, умови, за яких функціонує кожен конкурентний ринок, у тому числі і ринок фахівців екологів, і його складові одиниці. Стан кожної сили та їх спільний вплив визначають можливості конкретної виробничої системи у конкурентній боротьбі та її потенціал. З іншого боку, значення кожної із п'яти сил визначається структурою галузі, її економічними та іншими характеристиками. Це пов'язано з тим, що кожна з п'яти сил, включаючи досліджувану систему (підготовка фахівців екологів), є економічною одиницею своєї системи (ринку, галузі) та зазнає впливу з боку свого середовища існування.

Наведені вище характеристики особливостей фахівця як товару дозволяють нам стверджувати, що конкурентоспроможність кожного працівника, зокрема еколога-природокористувача, є істотною силою для посилення конкурентоспроможності підприємства в цілому.

Вивчення публікацій, присвячених питанням професійної підготовки, свідчить, що інституційна система професійної освіти розвивається відповідно до потреб сучасності, пропонуючи нові науково-обґрунтовані дидактичні моделі та технології підготовки фахівців у різних типах навчальних закладів для різних сфер професійної діяльності (О. Біда [3], Г. Білецька [4], В. Ковальчук [10], Т. Пузир [13] та ін.).

Сучасне підприємство здійснює свою діяльність в умовах формування єдиного загальносвітового економічного та інформаційного простору. Розвиток ринкових відносин зумовлює зростання конкуренції, яка виступає як механізм розвитку (економіки, підприємства, особистості людини), і механізм створення екстремальних ситуацій, що виникають у професійній сфері. Провідним засобом виробництва в цих умовах стає інтелект людини, творчий потенціал її особистості, реалізований у професійній діяльності.

Поняття «конкурентоспроможність» фахівця мало розроблено у вітчизняній педагогіці. Скористаємося визначенням близького щодо нього поняття – конкурентоспроможність товару: це відносна і узагальнена характеристика товару, що виражає його вигідні відмінності від товару-конкурента за рівнем задоволення потреби і витратами на її задоволення. В умовах ринкових відносин, що характеризуються різноманіттям форм власності, дією механізмів конкуренції та

державним регулюванням економіки, основним фактором стабільного отримання прибутку є забезпечення конкурентоспроможності об'єкта, що випускається (послуг, продукції, документів та ін.). Основними чинниками конкурентоспроможності об'єктів є якість менеджменту фірми, якість розробки (проекту) та створення (матеріалізації) об'єкта, витрати конкретного споживача на його придбання та застосування, ступінь задоволення додаткових потреб споживача.

Конкурентоспроможність товару, в контексті фахівця, визначається будь-якої миті часу. Проте специфіка фахівця як «товару» у тому, що його конкурентоспроможність – тривалого користування. Саме тому потрібен більш менш тривалий час, щоб фахівець отримав статус конкурентоспроможного.

Поняття «конкурентоспроможність» необхідно співвіднести з іншими поняттями, що використовуються для оцінки фахівців: «професійна компетентність», «професійна майстерність» та ін.

Термін «професійна компетентність» набув широкого поширення у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях. Поняття «компетентність» використовується у низці досліджень як синонім «уміння», а під професійною компетентністю мають на увазі деякий набір знань, умінь (у тому числі – соціальних), що дозволяють належним чином виконувати роль, функцію чи дію (Н. Пустовіт [14]).

В. Ковальчук, розглядаючи поняття професійної компетентності, наголошує, що вона включає не лише перелік окремих умінь, а й знання, та усвідомлення того, що відомі вміння необхідні для досягнення високої якості виконуваної роботи. Завдяки внесенню соціального аспекту, це визначення долає фрагментарність та обмеженість уявлень про компетентність, як набір лише умінь чи сукупності професійних знань [10, с.8].

У ряді джерел, що аналізують професійні характеристики, має місце тлумачення професійної компетентності як потенційної можливості, отриманої людиною, зокрема, у процесі освіти (підготовки до певної діяльності), і вводиться поняття «компетентність» як сертифіковане (документально підтверджене) вміння (В. Жигір [9]).

Незважаючи на багатозначність тлумачення, названі поняття за своїм змістом характеризують людину, на тому чи іншому рівні, підготовлену до виконання певних професійних функцій.

У системі рівнів професійної майстерності компетентність займає проміжне місце між старанністю та досконалістю. Використовуючи категорію компетентності з погляду економіки, її можна визначити як необхідну умову «конвертованості» фахівця. Але це не вносить достатньої чіткості у визначення цього поняття.

Відтак, професійна компетентність повинна передбачати насамперед формування професійних знань та умінь у поєднанні з критичністю мислення. У це поняття не включаються особисті якості фахівців, досвід його соціалізації у процесі навчання. Поняття «конкурентоспроможний фахівець» включає, окрім тих параметрів, що входять до складу поняття «професійна компетентність», ще й особисті якості фахівця, де головна психологічна умова успішної діяльності в будь-якій галузі – це впевненість у своїх силах, що набувається в процесі соціалізації особистості, що робить затребуваним таке поняття як «соціальна компетентність».

Ряд дослідників (Н. Лакуша [11] та інших) доводять необхідність формування соціальної компетентності фахівця, розуміючи під нею сукупність знань, умінь і навичок, необхідні особистості для успішної взаємодії з іншими людьми у соціумі (у ньому, малій групі тощо). Все більш популярний останніми роками напрям особистісно-орієнтованої освіти також концентрує увагу на становленні особистості людини у всьому різноманітті її соціальних зв'язків (В. Жигір [9] та ін.). У цих напрямках однією з основних ідей виступає ідея особистісної компетентності людини.

Отже, одні дослідники вказують на професійну компетентність, інші – соціальну, треті – особистісну компетентність майбутніх фахівців. У кожному підході робиться акцент тільки на одному аспекті проблеми. Зазначимо, такі підходи виправдані, оскільки дослідник неспроможний охопити одночасно всі аспекти, пов'язані з вимогами до фахівця. У той же час у реальній практиці підготовки фахівців орієнтація на реалізацію таких моноорієнтованих моделей (формування або професійної, або соціальної, або особистісної компетентності) веде до того, що випускник професійного закладу освіти може мати глибокі та широкі професійні знання та вміння, але одночасно відчувати серйозні проблеми у взаємодії із людьми. Опитування, проведені серед керівників фірм і підприємств свідчать, що, приймаючи працювати людину, вони серед найважливіших якостей виділяють такі, як порядність, обов'язковість, надійність, чесність, комунікабельність (ті, що характеризують особистісну компетентність).

Для нашого дослідження має значення те, що компетентність фахівця, яка набувається ним у процесі професійної освіти, співвідноситься з його конкурентоспроможністю, проте не є єдиною достатньою основою для неї.

Поряд із поняттям компетентності, увагу дослідників при розгляді питання конкурентоспроможності привертає аспект якості їх підготовки у закладах вищої освіти (О. Біда [3], Г. Білецька [4], Т. Пузир [13] та ін.). Показниками якісної підготовки фахівців вони називають два

узагальнені інтегральні критерії: а) кількість часу, необхідну випускнику для адаптації на робочому місці відповідно до своєї спеціальності; б) кількість суміжних спеціальностей, за якими випускник може працювати без значних витрат часу та сил на їхнє освоєння.

Проблема якісної підготовки фахівців за умов жорсткої конкуренції більшою мірою розроблена зарубіжними авторами (P. Gembarski, J. Brinker, O. Thomas [18] та ін.). Конкурентоспроможність фахівця-випускника ЗВО, на їхню думку, може розглядатися як інтегральний показник якості підготовки в тому випадку, якщо:

- а) визначено основні напрями оцінки якості підготовки фахівця у світовому освітньому досвіді;
- б) знайдено адекватну цілям та завданням оцінювання технологію взаємодії у системі «здобувач – викладач»;
- в) розроблено конкретні шляхи використання нової моделі оцінювання якості підготовки конкурентоспроможного фахівця;
- г) діагностичні методики оцінювання якості підготовки представлені двома групами (оцінкою професійної компетентності на основі кваліфікаційного стандарту та оцінкою професійної компетентності майбутнього фахівця як особистості).

Проведений аналіз проблем якості оцінки підготовки конкурентоспроможного фахівця показує, що процес оцінювання є досить складною за структурою та змістом процедурою і є важливою складовою цілісного педагогічного процесу, що будується в логіці його загальних закономірностей. Проектування технологій оцінки конкурентоспроможності фахівця передбачає обґрунтування та вибір таких критеріїв оцінки, адекватних поставленій меті: а) професійних знань (знання предметної галузі та психологічні); б) рівня комунікативної культури; в) прагнення професійного зростання; г) здатності до рефлексії.

Сутність проектування технології оцінки якості визначається наявністю заданих вихідних даних: витрати на підготовку фахівця, кадрове забезпечення; матеріально-технічне оснащення та методичний супровід навчального процесу; освітні орієнтири та стратегії, цілі та зміст професійного навчання; соціальне замовлення на фахівця; попит ринку праці; ситуація на ринку праці; відповідність моделі фахівця світовим стандартам. Врахування вихідних даних дозволяє сконструювати систему діагностичних методик та спроектувати технологію оцінки якості професійної підготовки фахівця.

Оцінка якості підготовки конкурентоспроможного фахівця – процедура, яка за допомогою системи методик виявляє стан суб'єкта (фахівця), дозволяє визначити параметри та критерії особистісно-професійних характеристик, що відповідають потребам суспільства, різних соціальних груп, ринку освітніх послуг та ринку праці. До інших методик оцінки якості підготовки конкурентоспроможного фахівця можна віднести метод проектів та рейтингову систему контрольно-оцінної діяльності.

У сучасних умовах висока потреба у проектуванні нетрадиційних технологій оцінки конкурентоспроможності фахівця як процесу обґрунтування та вибору відповідних критеріїв оцінки, адекватних поставленій меті. У зарубіжній оцінній практиці добре зарекомендувала себе система методик оцінки якості підготовки фахівців, що включає такі методи, як есе, вільні дебати, мозковий штурм, презентації, соціальне проектування та інше. У США практикується ведення портфоліо (паспорта професійної кар'єри), який видається всім випускникам системи вищої професійної освіти і є індивідуальним портфелем офіційних документів, що відображають знання, вміння та навички здобувача, які потрібні на ринку праці. Основне призначення паспорта – допомогти випускникам здійснити перехід від навчання до професійної діяльності або продовження навчання на вищому рівні та подати роботодавцям найповніші відомості про кваліфікацію, а також – академічні знання, вміння та навички молодих людей – претендентів на місце роботи. Паспорт професійної кар'єри в упорядкованій формі показує, які професійні та академічні навички, знання та вміння здобувачі набули у процесі навчання, виробничої практики та позапрофесійної діяльності. Він не містить негативної інформації про здобувача, тобто негативні позначки за тими компетентностями, якими він не опанував, вони не включаються до сертифікату, не перераховуються можливі недоліки в поведінці та інше. Це спонукає випускника розуміти та приймати контрактну основу сфери зайнятості, згідно з якою замість наданих послуг проводиться оплата його праці.

Особлива увага приділяється оцінюванню «навичок підготовки до зайнятості», які є загальними для всіх професій і є загальнопрофесійними та соціально-психологічними вміннями та навичками, що сприяють успіху на ринку праці.

Подібний «портфель» практикує й вітчизняна вища освіта, надаючи випускнику індивідуальний «пакет» документів, що свідчить про його досягнення протягом усього часу навчання.

Паспорт професійної кар'єри має значення для всіх учасників ринку праці. Для випускників системи професійної освіти він дає можливість для розвитку самооцінки та самоаналізу, підвищує шанси на отримання робочого місця. Для роботодавців паспорт професійної кар'єри показує, що

вміє і може реально виконувати його власник, а не те, чому він навчався; дозволяє провести професійний відбір і, зрештою, знизити витрати на перепідготовку.

У світлі аналізу наукових джерел, очевидно, що економічно орієнтоване трактування конкурентоспроможного фахівця як працівника, який здатний запропонувати себе як товар на ринку праці, вступити у відносини (юридичні, економічні та ін.) з роботодавцем або самому виступити у ролі підприємця, недостатня.

Спираючись на наявні в різних науках (економіці, психології, соціології, педагогіці) трактування конкурентоспроможності, відзначимо, що конкурентоспроможний фахівець відрізняється здатністю досягати цілей у динамічних умовах, спираючись на професійну та особистісну компетентність. Професіоналізм та особисті якості цього працівника сприятимуть випуску конкурентоспроможної продукції, процвітанню підприємства або організації, матеріальному та психологічному комфорту самого працівника. Таким чином, крім якісних професійних знань, умінь та навичок, передбачених вимогою Державного стандарту професійної освіти за спеціальністю, конкурентоспроможному фахівцеві потрібні й інші якості. Грунтуючись на аналізі вивчення проблеми конкурентоспроможності фахівця, ми виділяємо серед них: професійну мобільність та компетентність; володіння навичками самоосвіти та підвищення кваліфікації; ініціативність та самодисципліну; підприємливість і діловитість, здатність до самоаналізу та прийняття відповідальних рішень; гідність та особиста відповідальність; здатність до захисту своїх прав і свободи; корпоративність та комунікабельність; готовність працювати в інноваційному режимі; вміння вести здоровий спосіб життя (включаючи культуру мислення, свідомості, поведінки, харчування тощо) психологічний настрій на спільну діяльність.

Сказане вище повною мірою стосується підготовки конкурентоспроможного фахівця за умов професійно-екологічної освіти.

Сучасний екологічний стан, на думку вчених, вимагає термінових заходів щодо збереження умов життя на Землі. Одним із головних напрямів вирішення екологічних проблем вони вважають формування екологічної культури людей, їхню екологічну освіту (О. Болюх [6], Т. Пузир [13], Т. Сафранов [15]).

Значимість екологічної освіти повною мірою розуміють та досліджують багато вчених. Проблема цілеспрямованого розвитку екологічної освіти на основі науково-обґрунтованого проектування її структури, змісту, форм та методів досліджувалася низкою вчених: Л. Большак [5], Т. Гладун [8], Н. Семенюк [16], Ю. Скиба [17] та ін.

Екологічна освіта включає два взаємопов'язані аспекти: охорону природи і охорону культури, які стосуються самої сутності людини. Людина є частиною природи, але вона є і частиною створеної тисячоліттями культури. Загинути людство може як біологічно, так і духовно, внаслідок загибелі культури, оскільки біологічна загибель безпосередньо пов'язана з духовною.

В екологічній освіті головним стає формування у людей культури еколого-гуманістичної, духовно-моральної. Гуманізм – світогляд, пройнятий любов'ю до людини, повагою до людської гідності, турботою про благо людей. Духовність є рівністю, етичним рівнем буття. Духовно-моральний аспект екології включає ставлення людини і суспільства не тільки до природи: води, ґрунту, атмосфери, тваринного і рослинного світу, але й до самої себе, до всього навколишнього.

На жаль, реальна соціально-економічна ситуація в нашій країні свідчить про протилежне ставлення людей до себе і до природи.

Забезпечення на рівні державної політики умов для здорового життя людини, збереження всього різноманіття рослин та тварин, відновлення природних, зокрема унікальних ландшафтів, захист культурних та історичних цінностей від негативних антропогенних впливів, забезпечення умов, у яких могла б формуватися гармонійно розвинена особистість, – процес складний, але моральний, і тому необхідний (Л. Большак [5], О. Болюх [6], Н. Лакуша [11] та ін.).

І навпаки, позицію владних структур, керівників виробництв, що переслідують відомчі інтереси на шкоду природі, що нехтують необхідністю екологічно грамотно організувати діяльність своїх підприємств, слід цілком вважати аморальною.

Прогресивні вітчизняні та зарубіжні вчені, таким чином, стверджують, що природокористування має обмежуватись морально-правовими законами розвитку життя на Землі. Ігнорування їх веде до деградації природи та людини, наростання соціально-економічних труднощів, а зрештою – до загибелі людства та живої природи. Особливо це стосується керівників усіх структур влади, виробництва, освіти (І. Ліпич [12], Н. Семенюк [16], Ю. Скиба [17] та ін.).

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що стратегічною проблемою екологічної освіти має стати зміна свідомості людини, її ставлення до природи з утилітарно-споживчого на раціонально-ощадливе.

Висновки. Аналіз наукової літератури загалом свідчить про активізацію інтересу вчених та практиків до проблем суб'єктивно-об'єктивної природи процесу професійного становлення фахівців, що є важливим аспектом дослідження конкурентоспроможності. Проте проблема

формування нового статусу фахівця як конкурентоспроможного суб'єкта професійної діяльності досі не набула науково-теоретичної та практичної завершеності.

В умовах екологічної кризи, як у країні, так і у світі загалом, підготовка конкурентоспроможного фахівця саме для вирішення складних екологічних проблем є однією з пріоритетних. Найважливішим фактором вирішення екологічних проблем є: психологічна готовність людей запроваджувати вже існуючі екологічно безпечні технології; свідоме дотримання екологічних обмежень; прагнення брати особисту участь у природоохоронній діяльності та ін.

Формування конкурентоспроможного фахівця в умовах професійно-екологічної освіти розглядається як системотворчий фактор майбутньої діяльності здобувачів, що дозволяє стати ним конкурентоспроможними на ринку праці.

Це дослідження не вичерпує всіх аспектів аналізованої проблеми. Спираючись на досягнуте, можна позначити такі актуальні для професійно-екологічної освіти здобувачів напрями дослідження, як розробку моделі конкурентоспроможного фахівця в умовах професійно-екологічної освіти; розробка науково-методичних засад професійно-екологічної освіти майбутніх екологів.

Література

1. Андрущенко В. Філософія освіти XXI століття: у пошуках перспективи. *Філософія освіти*. 2015. № 1. С. 6–12.
2. Безвух С., Стопчак С. Соціальне партнерство науки і бізнесу: форми взаємодії, проблеми і рекомендації щодо їх вирішення. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. № 3. С. 7–14.
3. Біда О. А., Муқан Н. В., Гончарук В. В. Підготовка майбутніх фахівців в умовах компетентнісно-орієнтованого наставництва. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Вип. 189. Серія «Педагогічні науки». 2020. С. 14–19.
4. Білецька Г. А. Теоретичні і методичні засади природничо-наукової підготовки майбутніх екологів у вищих навчальних закладах: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2015. 528 с.
5. Большак Л. І. Екологізація освіти як соціальна потреба сучасного суспільства: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.10. Київ, 2012. 20 с.
6. Болюх О. С. Екологічна освіта в контексті екологічної політики Європейського Союзу. Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (11 квітня 2019 р.) Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 21–24.
7. Бреславець Т. І. Інтеграція освіти, науки і виробництва як складова сучасного розвитку. *Вісник ДДФА. Серія: Економічні науки*. 2014. № 2. С. 8–16.
8. Гладун Т. С. Основні цілі та завдання екологічної освіти. *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія: Педагогічні науки. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. СХХХХІ (141). С. 63–70.
9. Жигір В. Методологічні підходи як основа науково-педагогічних досліджень у професійній освіті. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 48. С. 107–115.
10. Ковальчук В., Оршанський Л. Професійна підготовка на засадах компетентнісного підходу. *Молодь і ринок*. 2016. № 11–12. С. 6–10.
11. Лакуша Н. М. Ідея сталого розвитку в контексті екологічних проблем (соціальнокультурний та праксеологічний аспекти): дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Київ, 2005. 172 с.
12. Ліпич І. І. Екологічна діяльність як складова соціокультурного процесу: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.01. Київ, 2008. 18 с.
13. Пузир Т. М. Формування екологічної культури майбутніх техніків-екологів у процесі професійної підготовки в коледжах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2016. 242 с.
14. Пустовіт Н. А. Екологічна компетентність як мета освіти в інтересах збалансованого розвитку. *Збалансований (сталій) розвиток України – пріоритет національної політики*: матеріали всеукр. наук. екол. конф. (Київ, 26 жовт. 2010 р.). Київ, 2010. С. 401–405.
15. Сафранов Т. А. Екологізація вищої освіти як важлива складова освіти для сталого розвитку. *Сталій розвиток країни в рамках Європейської інтеграції*: тези Всеукр. наук.-пр. конф., (7 лист. 2019 р.). Житомир: «Житомирська політехніка», 2019. 180 с.
16. Семенюк Н. Вдосконалення змісту безперервної екологічної освіти шляхом моніторингу навчального процесу. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Педагогіка, 2016. Вип. 5. С. 128–140.
17. Скиба Ю. А., Лазебна О. М., Скиба М. М. Зміст і структура екологічної освіти в контексті сталого розвитку. *Збалансований (сталій) розвиток України – пріоритет національної політики*: матеріали всеукр. наук. екол. конф. (Київ, 26 жовт. 2010 р.). Київ, 2010. С. 450–453.
18. Gembarski P., Brinker J., Thomas O. An extended key competence framework to mass customize after-sales services 9th International Conference on Mass Customization and Personalization – Community of Europe (MCP – CE 2020) (23-25 September 2020) At: Novi Sad, Serbia. 2020. pp.67–76.

References

1. Andrushchenko V. Filosofia osvity XXI stolittia: u poshukakh perspektyvy. [Philosophy of education of the XXI century: in search of perspective]. *Filosofia osvity*. 2015. № 1. pp. 6–12.

2. Bezvukh S., Stopchak S. Sotsialne partnerstvo nauky i biznesu: formy vzaïemodii, problemy i rekomendatsii shchodo yikh vyrishennia. [Social partnership of science and business: forms of interaction, problems and recommendations for their solution]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seria : Ekonomichni nauky*. 2015. № 3. pp. 7–14.
3. Bida O. A., Mukan N. V., Honcharuk V. V. Pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv v umovakh kompetentnisno-orïentovanoho nastavnnytstva. [Training of future specialists in the conditions of competence-oriented mentoring]. *Naukovi zapysky Tsentralnoukrainskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka*. Vyp. 189. Seria «Pedahohichni nauky». 2020. pp. 14–19.
4. Biletska H. A. Teoretychni i metodychni zasady pryrodnycho-naukovoï pidhotovky maibutnikh ekologiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodological principles of natural science training of future ecologists in higher educational institutions] : dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00.04. Vinnytsia, 2015. 528 s.
5. Bolshak L. I. Ekolohizatsiia osvity yak sotsialna potreba suchasnoho suspilstva [Greening of education as a social need of modern society] : avtoref. dys. ... kand. filos. nauk : 09.00.10. Kyiv, 2012. 20 s.
6. Boliukh O. S. Ekolohichna osvita v konteksti ekolohichnoi polityky Yevropeiskoho Soiuzu. [Environmental education in the context of European Union environmental policy] *Stratehichni napriamy zovnishnoi polityky Yevropeiskoho Soiuzu : materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (11 kvitnia 2019 r.)* Kharkiv : KhNU imeni V. N. Karazina, 2019. pp. 21–24.
7. Breslavets T. I. Intehratsiia osvity, nauky i vyrobnytstva yak skladova suchasnoho rozvytku. [Integration of education, science and production as a component of modern development] *Visnyk DDFA. Seria : Ekonomichni nauky*. 2014. № 2. pp. 8–16.
8. Hladun T. S. Osnovni tsili ta zavdannia ekolohichnoi osvity. [The main goals and objectives of environmental education] *Naukovi zapysky Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seria: Pedahohichni nauky*. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2018. Vyp. CXXXI (141). pp. 63–70.
9. Zhyhir V. Metodolohichni pidkhody yak osnova naukovo-pedahohichnykh doslidzhen u profesiinii osviti. [Methodological approaches as a basis of scientific and pedagogical research in vocational education] *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. 2016. Vyp. 48. pp. 107–115.
10. Kovalchuk V., Orshanskyi L. Profesiina pidhotovka na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu. [Vocational training based on the competence approach] *Molod i rynek*. 2016. № 11–12. pp. 6–10.
11. Lakusha N. M. Ideia staloho rozvytku v konteksti ekolohichnykh problem (sotsialnokulturnyi ta prakseolohichni aspekty) [The idea of sustainable development in the context of environmental issues (socio-cultural and praxeological aspects)]: dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.03. Kyiv, 2005. 172 s.
12. Lypych I. I. Ekolohichna diialnist yak skladova sotsiokulturnoho protsesu [Environmental activity as a component of the socio-cultural process]: avtoref. dys. ... kand. filosof. nauk : 09.00.01. Kyiv, 2008. 18 s.
13. Puzyr T. M. Formuvannia ekolohichnoi kultury maibutnikh tekhniv-ekologiv u protsesi profesiinoï pidhotovky v koledzhakh [Formation of ecological culture of future technicians-ecologists in the process of professional training in colleges]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Zhytomyr, 2016. 242 s.
14. Pustovit N. A. Ekolohichna kompetentnist yak meta osvity v interesakh zbalansovanoho rozvytku. [Environmental competence as a goal of education in the interests of sustainable development] *Zbalansovanyi (stalyi) rozvytok Ukrainy – priorytet natsionalnoi polityky : materialy vseukr. nauk. ekol. konf. (Kyiv, 26 zhovt. 2010 r.)*. Kyiv, 2010. pp. 401–405.
15. Safranov T. A. Ekolohizatsiia vyshchoï osvity yak vazhlyva skladova osvity dlia staloho rozvytku. [Greening of higher education as an important component of education for sustainable development] *Stalyi rozvytok krainy v ramkakh Yevropeiskoi intehratsii : tezy Vseukr. nauk.-pr. konf., (7 lyst. 2019 r.)*. Zhytomyr : «Zhytomyrska politehnika», 2019. 180 s.
16. Semeniuk N. Vdoskonalennia zmistu bezpererвної ekolohichnoi osvity shliakhom monitorynhu navchalnoho protsesu. [Improving the content of continuing environmental education by monitoring the educational process] *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Pedahohika*, 2016. Vyp. 5. S. 128–140.
17. Skyba Yu. A., Lazebna O. M., Skyba M. M. Zmist i struktura ekolohichnoi osvity v konteksti staloho rozvytku. [The content and structure of environmental education in the context of sustainable development] *Zbalansovanyi (stalyi) rozvytok Ukrainy – priorytet natsionalnoi polityky : materialy vseukr. nauk. ekol. konf. (Kyiv, 26 zhovt. 2010 r.)*. Kyiv, 2010. S. 450–453.
18. Gembarski P., Brinker J., Thomas O. An extended key competence framework to mass customize after-sales services 9th International Conference on *Mass Customization and Personalization – Community of Europe (MCP – CE 2020)* (23-25 September 2020) At: Novi Sad, Serbia. 2020. pp. 67–76.